

ORHAN BEY İLE BİZANS İMPARATORU III. ANDRONİKOS ARASINDAKİ PELEKANO MUHAREBESİ

VI. MIRMİROĞLU

Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Gıyasüddin Keyhüsrev'in 1242 senesinde Moğollara mağlûbiyeti üzerine Selçuklu devleti pek zayıf düştü ve bundan sonra Selçuklu tahtına çıkan son Selçuklu sultanları birbirleri ile saltanat mücadelesine giriştiklerinden Moğolların himaye ve muzaheretini elde edenler sultanlığa getirilmeğe başladı.

Selçuklu hükümetinin bu zafiyetinden istifade eden ve uçlarla sınır bölgelerinde yaşayan Türkmen beyleri, metbularına karşı gelerek yavaş yavaş istiklâllerini ilân ettiler ve Anadolu'da ufak ufak hükümetler kurdular.

Osmanlı hükümetinin kurucusu telâkki olunan Osman Bey XIII. asrın son şenesinde, bulunduğu yerleri müstakillen idare etmeye başlamıştı. O zamanlarda Osman Bey Sakarya nehrine dökülen Porsuk çayı ile Karasu çayı arasındaki yerlerde bulunuyordu. Bu havalinin cenubu Karacahisar ve Dorileon (Eskişehir) ve şarkı Söğüt, şimali Yenişehir, (bölgesi İznik gölüne kadar) ve garbı Angelokoma (İnegöl) ile Olimbos (Uludağ)'ın şark eteklerine kadar olan yerleri ihtiva ediyordu.

Osman Bey hükümetinin cenup taraflarında kurulmuş olan Germiyan hükümeti vardı ki merkezi Kotiayion (Kütahya) idi. Şark taraflarında Sakaryadan Alios (Kızıl Irmak)'a kadar olan yerler de "Amur evlâtları,"nın (Umur Han Beyliği)¹ idaresi altında idi. Osmanlı hükümetinin bu taraflardaki hudutları sabit ve muayyen değildi. Zira Sakaryadan öte taraftaki yerlerde bir idaresizlik ve anarşi hüküm sürüyordu.

Garp taraflarında merkezi Bergama olan Karesi hükümeti vardı ki o zaman Bizanslıların elinde bulunan Marmara sahiline doğru yayılmak istidadında idi. Osman Bey bu saydığımız üç

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılıoğlu, Anadolu Beylikleri, Ankara 1937, s. 57.

hükümet ile çarpışmak ve memleketini büyötmek istemiyordu, çünkü tehlikeli idi. Halbuki memleketinin şimal taraflarında ve Bursa istikametinde Bizanslıların Opsikion tema'sı² ile İzmit (Nikomidyâ) ve İznik (Nikea) şehirlerini ihtiva eden Optimaton tema'sı vardı ki Osman Bey tehlikesiz olarak memleketini bu taraflarda tevsi edebilirdi.

Bizanslılar Osmanlı tehlikesini vakti zamanı ile anlıyamadılar. İmparator VIII. Mihail Küçük Asya eyaletlerini teftiş için yaptığı askerî seyahatında memleketi yalnız Amur³ Türklerinin (Umur Han beyliği) taarruzlarından muhafaza için yalnız şark hudutlarını mümkün olduğu kadar takviye etmekle iktifa etti. Eğer vefat etmemiş olsa idi Karesi emaretinin kurulduğu Ahiraus⁴ taraflarını da tahkım etmek niyetinde idi.

Osmanlı tarihçilerine göre o zamanlar Ertuğrul Söğüt'te⁵ hayatının son günlerini geçiriyordu, Osman Bey ise henüz 22 yaşında genç idi. Bu iki kahraman 1261 tarihine kadar İznik İmparatorluğu içinde yaşadılar ve faaliyet gösterdiler. Bu yerler İznik İmparatoru III. İoannis VIII. Vataçis (1222-1254) zamanında Küçük Asyanın şimal-i garbi tarafını ve Sakarya nehrinin bu tarafını ihtiva ediyordu⁶.

İznik imparatorluğu, o zamanlar Pithika (Taşköprü) taraflarında, Lefkenin şimal-i garbisinde ve Vatheos nehrinin civarında muhkem istihkâmlar yaparak Türkmenlerin şimale doğru yayılmalarına ve Karasu taraflarına yerleşmelerine mani oluyordu⁷.

Selçuklu hükümeti ise İznik imparatorları Laskarislerin zamanında ancak Eskişehir civarlarına kadar gelebilmişti. Zaten

² Tema, Bizanslıların, memleketlerini idare için kabul ettikleri bir idare taksimi şeklidir ki, bizim eski sancak teşkilâtımız gibidir.

³ Amur, Bitinya ile Paflagonya arasında ve Karadeniz Ereğlisi civarında bulunan yerlerde idi. Bu yerlere Bizanslılar «Miriandos» derlerdi (Pahimeris, Mihail VI. 29, s. 502, 505; IV. 27, s. 311, III. 22, s. 221; Grigoras I., s. 140).

⁴ Ahiraus, Macestos nehri civarında, Ulubat ile Pergama arasında ve bugünkü Balıkesir (Paleokastron) 'in yakınlarında idi. Bu şehir Bizans tarihçileri tarafından çok zikrolunuyor (Bk. Pahimeris, I., s. 23, 523, 336; Akropolitis 28, 37, 185; Acta et Diplomata, cilt 1 s. 119; Nikitas Konyatis, s. 44).

⁵ Söğüt ismi Bizanslıların Sağudaus'ından muharreftir.

⁶ Akropolitis, s. 28 (Heisenberg tab'ı) Dukas s. 13 (Bonn tab'ı).

⁷ Kinnamos A. 5 s. 38 (Bonn tab'ı); Nikitas Honiatis s. 71 (Bonn tab'ı).

Rumlar ile Konya hükümeti arasında 1242'de dostluk muahedesi⁸ akdolunduğu gibi bu muahede 1257 senesinde tecdit olunmuş ve hükmünü Selçuk devletinin son günlerine kadar muhafaza etmişti. Bu muahedelerin mevcudiyetinden dolayı Bizanslılar serbestçe Avrupa taraflarındaki düşmanları ile muharebe edebiliyorlardı.

Osman Bey, Vatheos (Koyun Hisar) civarında 27 Temmuz 1302 tarihinde⁹ Bizans askerlerini mağlûp ederek emaretini etrafa tanıtmış olduğu gibi oğlu Orhan Bey dahi Bizans askerlerini mağlûp ederek Pelekano muharebesini kazanmış ve bu sayede Bitinya'nın en güzel yerlerini ve en büyük şehirlerini zapta muvaffak olmuştur. Bu sebepten naşi Pelekano muharebesi Yakın Şark tarihi için mühim bir merhale teşkil etmektedir.

İstanbulun fethinden 124 yıl evvel vaki olan bu muharebede Osmanlı askerleri, Bizans askerlerini, payitahtlarının yakınlarında mağlûp ve perişan ve imparatorlarını cerh ve kaçmaya mecbur ettiklerinden dolayı, Osmanlılar Anadoludaki Türkmen emaretleri arasında mümtaz bir mevki almış oldukları halde maalesef Osmanlı tarihçileri bu muharebe için ya bir şey yazmıyorlar veyahut pek az malûmat veriyorlar.

1328 senesinde Osmanlılar, Bizans'ta iki imparator (Andronikoslar) arasında tahaddüs eden ihtilâfların doğurduğu dahilî muharebelerden ve Türkmen gemilerinin Ege denizinde vaki olan taarruzlarından¹⁰ istifade ederek ve İznik

⁸ Akropolitis, Hronikon, s. 69 §. Grigoras B. cilt 1 s. 41.

⁹ Pahimeris s. 327, 333-335 § Âşıkpaşazade, s. 21; § İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, cilt 1. s. 28.

¹⁰ Türkmen emirlerinin o devirde Ege denizindeki faaliyetleri hakkında Marko Grandenigo'nun bir mektubunda tafsilât verilmektedir. Bu mektup, Bongars, Gesta Dei per Francos, cilt 2, s. 313 'de neşrolunmaktadır. Grandenigo, mektubunu 1328 senesi eylül ayında Eğriboz adasında yazdı. Bu mektupta diyor ki: Şayan-ı hayret derecede adetleri çoğalmış olan Türkler hakkında bir tedbir alınmazsa bunlar Eğriboz ile Ege'nin diğer adalarına sahip olacaklardır. § Türklerin 1334 senesinde Midilli adasına vaki olan taarruzları hakkında tarihçi Grigoras, Alexios Filantropinos'a yazdığı mektupta izahat vermektedir. Bu mektup R. Guillaud'ın Correspondance de Nicéphore Grégoras adlı eserinde (Paris 1927 s. 167-173) neşrolunmuştur. Bu taarruzlar XIV. asır ortalarına kadar tam şiddetleri ile devam etmişlerdir. 1340 'da Amiral Apokavkos bu bapta Kantakuzinos'a diyordu ki (II. cilt, 537) Türk gemileri Adalara taarruz ederek ahalisini mahv ve perişan ettiler ve Trakya'ya geçerek Makedonya ye hatta Yunanistan ve Mora taraflarında taarruz

ile İzmit'ten bir korkuları olmadığından üçüncü defa olarak Mesothinia'ya yani İmparatorluk payitahtına¹¹ ancak elli kilometre yakınlarına kadar gelmişlerdir.

Yeni İmparator III. Andronikos tahta geçer geçmez İzniği Osmanlıların taarruzundan kurtarmak için Osmanlılar aleyhine harp açmağa karar verdi. Bu İmparator esasen Osmanlılar aleyhine hasmane siyaset takip etmeyi tavsiye ediyordu. Hattâ bu seferin başında bizzat bulunmayı arzu ediyordu¹².

Andronikos fiiliyata geçmeden önce Karasi emiri ve Bulgarlarla sulh muahedesi aktetmek lüzumunu gördü¹³. Sonra aynı maksat için Kizikos'a (Kapudağı yarımadasına) geçti ve şüphe vermek için Erdek'te (Artaki) bulunan Hazret-i Meryemin Mukaddes İkonunu (tasvirini) ziyaret ve takbilini vesile olarak gösterdi. Bundan maksadı, Orhan Beyi hazırlıksız bırakmadı. Erdekten Piga'sa (Biga'ya) geldi. Evvelce vaki olan muharebeden sonra Karasi beyi Demir Han da buraya geldi ve İmparator ile dostluk ve ademi tecavüz muahedesi imza etti. Andronikos daha evvel Bulgar kralı III. Mihail ile Sozopolis (Sözebolu) ve Anhialos (Ah-yolu) şehirleri arasında bulunan Krimni köyünde aynı mealde bir muahede yapmıştı. İmparator Andronikos III bu veçhile siyasi bir muvaffakiyet kazandıktan sonra Osmanlılar aleyhine sefere hazırlandı. Andronikos 1329 senesinin Mayıs ayında, Trakyadan mümkün olduğu kadar ve alelacele asker topladı. Bu askerler İstanbuldan Üsküdarı naklolundu¹⁴. İmparator, Mesothinia valisi Avcıbaşı Kondofre'yi muharebeye iştirak için davet etti. Bu zat,

evlediler. § Papa Altıncı Klimendos dahi Venedik doğuna 1345 tarihinde aynı mealde mektup yazdı. Bu mektupda M. C. Faure tarafından «Le dauphin Humbert II à Venise et en Orient» adlı esede (Mélanges d' Archéologie et d' Histoire XXVII. 1907) neşrolundu. Türk emirlerinin deniz taarruzlarının önü alınması için Humbert II'nin bir de ehl-i salip seferine teşebbüs ettiğine dair D. A. Zakitinos'un Le Despotat Grec de Morée adlı eserinde (Paris 1932 s. 92) bilgi vardır.

¹¹ Osmanlılar Mesothinia'ya 1301'de ve 1308'de taarruzlarda bulundular; birinci taarruz Vateos harbi ile alâkadardır. İkincisi ise kendilerini Karadeniz ile İstanbul Boğazına kadar getirmiştir. Mesothinia, İzmit körfezi ile Karadeniz arasındaki yerlerdir.

¹² Gregoras, cilt 1 s. 434.

¹³ Kantakuzinos, cilt 1, s. 339-34.

¹⁴ Kantakuzinos cilt 1, s. 342.

Kantakuzinos'un ifadesine göre Türkler ile vaki olan muharebelerde pek mahir bir kumandan olarak biliniyordu¹⁵. 1308'de İstanbul Boğazının Yorus kal'ası (Ieron) tepesi ile Aydos (Aetos) tepesine kadar geler. Osmanlı akıncılarının buralardan tardı ameliyesi bunun tarafından vaki olduğu söyleniyordu.

Andronikos'un harekâta başlayacağı şuyü bulunca Orhan Bey bunu önlemeye karar veriyor, piyade ve suvariden mürekkep ordusunu topluyor, Kocaeli Yarımadasına geçiyor ve burada kendisi için muharebe nokta-i nazarından faideli ve düşmanın harekâtını işkâl edebilecek bir mevki işgal edip orada düşmanı bekliyor. Netice, Osmanlılar hâkim tepelere yerleştiler ve önlerindeki saha arızalı ve düşman kendilerine taarruz etmek isterse bu arızalı araziden geçmek mecburiyetinde kalacaktır.

İmparator ordusu ile iki gün yürüdüktan sonra üçüncü gün sabahı düşmanla temasa geldi. Türkler tepeler hattını tutmuşlardır, Bizans ordusu biraz yürüdüktan sonra Pelekono¹⁶ denilen yerde ordugâhını kurdu. İmparator derhal ordu erkânını topladı, burada tarzı hareket müzakere edildi. Hharb, meclisi arazinin müşkilâtını, bir taarruz halinde harekâtı kesik arazide yapmak ve ondan sonra derbentler içinden geçmek suretiyle devam ettirmek mecburiyetini ve bu bapta tehlikelerini nazar-ı dikkate alarak ertesi sabah muharebeye hazırlanmak, eğer düşman kuvvetli meukilerini terkederek taarruza cesaret ederse muharebeyi kabul etmek, aksi halde muntazam bir vaziyette geri çekilmeye karar verdi.

Bu karar verildikten sonra Bizans ordusu geceyi bulunduğu yerde geçirdi. Sabahleyin Bizans ordusu muharebe nizamını aldı ve muharebeye hazırlandı, Orhan Bey de ordusunu muharebeye hazırladı, ordusunun bir kısmını düşman ilerlediği halde ona bir-

¹⁵ Kantakuzinos'un tarihi, Pelekano muharebesi için çok kıymetli bir mehzadır. Zira bizzat bu muharebede bulunmuştur. Halbuki bu tarihi okurken ihtiyatlı bulunmak lâzım, çünkü bu muharebeyi mufassal bir halde tasvir ederken (Cilt 1, s. 341 - 361) fazla tafsilât verilmesi icab eden vak'aları kısa keserek, güya bazı vukuatı gizli tutmak istediği intibahı vermek istiyor. Diğer tarihçiler ise Kantakuzinos'a nazaran az tafsilât vermektedirler (Grigoras, cilt 1, s. 433, 437. Francis Kitap 1, s. 41, 43. § Halkondilis, s. 23).

¹⁶ Aleksios Komninos dahi 1097'de İznîği Haçlılardan kurtarmak için karargâhını Pelekano'da kurmuştu. (Osmanlı Tarihi, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1947, İstanbul, Cilt 1, s. 34 § Yorgiadi Arnaki, İlk Osmanlılar, Atina 1947, s. 179).

denbire taarruz edebilmek için bir posu mevziine soktu. Ordunun büyük kısmı tepeler hattını işgal etti. Üçüncü kısım tîrendaz suvarilerden mürekkep 300 kişilik bir kuvveti de düşmana mümkün olduğu kadar yaklaşarak, ok menzilinden oklarını attıktan sonra uzaklaşmak ve sonra tekrar gelerek bu hareketi tekrar etmek vazifesini aldı.

Esasen, iki ordu arasında kalmış olan sahanın Türkler tarafından kısmının arızalı ve Bizans ordusu önündeki kısmın düz olması de böyle bir harekete müsaade ediyordu.

Orhan bey düşmanın gerisine taarruz etmek üzere 1000 kişi ve iki yanlarına taarruz etmek üzere de 2000 kişilik birer kuvvet memur etti.

Andronikos, 300 kişilik suvari kuvvetinin tepelerden inerek taarruza başladığını görünce o da ordusunun en seçkin kısmından 300 suvari ayırdı ve bunları mukabeleye memur etti. Bu iki suvari kuvveti her iki taraftan takviyeler görerek bütün gün çarpıştılar. Akşama doğru iki tarafın bu çarpışan kuvvetleri sabah takine nazaran üç dört misli büyümüşü. Akşam üzeri Orhan beyin kardaşı Alâettin bey bütün Türk kuvvetlerini taarruz için hazırladı, buna karşı İmparator da ordusunu hazırladı. Sağ kanadın komutanlığını Büyük Domestikos Kantakuzinos'a, sol kanadın komutanlığını Ioannis Angelos'a verdi, kendisi de merkezin komutanlığını deruhte etti.

Bu büyük kuvvetlerin iştiraki ile şiddetli muharebe oldu. Kantakuzinos'a göre muharebe Bizanslıların zaferi ile neticelendi. Halbuki, bu muharebede Bizanslılar bir üstünlük te'min edemediler, Türkler mevzilerini muhafaza ettiler ve vaziyete hâkim oldular. Hattâ Bizanslıların taarruzları için en mühim vazifeyi deruhte eden Büyük Eteriarhis¹⁷ Eksotorho'nun komutanlığı altında bulunan Bizans kuvvetleri harb edemeyecek hale gelmiş olduklarından

¹⁷ Megas Eteriarhis, Bizans İmparatorlarının hassa alayını teşkil eden ve ekserisi yabancı ve maaşlı askerlerden terekkep etmiş bulunan alayın komutanına verilen unvandır. Bu hassa alayı XIII. asırda lâğvolunmuş olduğundan Megas Eteriarhis ünvanını taşıyan zat Sarayın büyük zabıtlarından addolunuyordu ve Sarayda vazifesi, eenebileri İmparatorun huzuruna ithal etmek idi. Bizanslıların son devrelerinde, eenebilere karşı emniyet memurluğu yapanlar dahi Megas Eteriarhis'e merbut idi. (Elefterudakis, Yunan Ansiklopedisi, cilt 5 s. 933).

bunların yerine Büyük Stratopedarhis¹⁸ Manuil Tağarinin komutanlığı altındaki askerler geldiler.

Harbin birinci safhası burada bitiyor. Zira İmparator, Orhan Beyin bulunduğu tepeye taarruz etmekte bir faide görmediğinden askerlerini geri çekti.

Bu suretle Orhan Bey bir gün zarfında Bizans askerlerini sarp arazi içinde taarruza çekmeye ve bu suretle bunları yormaya muvaffak oldu.

İki tarafın zayıyatı hakkında Kantakuzinos'un verdiği rakkamların hayret uyandırmaması imkânsızdır. Zira harbin bu safhasına kadar Osmanlılardan 300 ve Bizanslılardan yalnız bir asker maktûl düştüğünü yazıyor. Gerçi mecruhlardan bahsediyor ise de, yaralıların da Orhan Beyin ordusunda daha fazla olduğunu ima ediyor. Eğer Kantakuzinos'un yazdığı gibi muharebe çok şiddetli ve çarpışma büyük olmuş ise verdiği rakkamların doğru olmadığı kanaatini uyandırmaktadır ve şayet verdiği rakkamlar doğru ise büyük bir muharebenin vukubulmadığı ve ancak ufak tefek çarpışmaların yapıldığı ve her iki tarafın bir muvaffakiyet te'min edemediği neticesi çıkıyor.

Bizanslıların hakikî zayıyatını Kantakuzinos'un göstermek istemediğine şüphe yoktur. Zira daha bitaraf olan Nikiforos Grigoras, bu muharebe hakkında diyor ki: "Akşama doğru Bizans askerleri, Osmanlı askerleri ile aynı kuvvet ve vaziyette idiler ve şeciane muharebe ediyorlardı ve düşmanın taarruzlarını muvaffakiyetle defediyorlardı,.. Eğer hal ve vaziyet Kantakuzinos'un dediği gibi olmuş olsa idi Andronikos'un ve bunun müşaviri olan Kantakuzinos'un bu muharebeden sonra vukubulan hareketlerine başka bir manâ vermek lâzım.

Zira bu muharebe, muhariplerden hiç birisinin leh veya aleyhinde henüz inkişaf etmeden ve Bizanslıların ümitleri kesilmeden Andronikos neden ikinci bir harp meclisi topladı? Ve bu mecliste Kantakuzinos'un teklifi üzerine Bizanslıların harbi yüzüstü bırakarak müstacel ricatın sebebi ne idi? Kantakuzinos'un ifadesine göre eğer Orhan Bey mağlûp olmuş ise Andronikos neden vaziyeti tehlikeli gördü

¹⁸ Megas Stratopedarhis, Bizanslıların ilk devirlerinde ordu komutanlarına verilen ünvan idi. Bilâhare XIII. asrın iptidalarında ve İznik Bizans İmparatorluğu zamanında ordunun levazimat komutanlarına bu ünvan veriliyordu.

ve şayet Kantakuzinos tarafgirliği sebebiyle hilâfı hakikat yazılarda bulunmuş ve Orhan Bey'in ne galip ne de mağlup olmadığını kabul edecek olursak Bizanslıların safı harpten çekilmelerine ne manâ verelim?

Hiç şüphe yoktur ki Orhan Bey Türklerin her muharebede tatbik ettikleri plâni bu muharebede de tatbik ederek kıtalarda akıncı suvarilerini düşmana karşı gönderdi ve taarruza başladı.

Bizanslılar da bu Osmanlı taarruzunu az zayıf ile ve muvaffakiyetle defettiler. Bu hal III. Andronikos ve Ioannis Kantakuzinos gibi adamların birdenbire fikir değiştirmelerini icap ettirmez. Binaenaleyh bir iş görmeksizin hemen ve alelacele avdetlerini mucip olamazdı.

Kaldı ki bu seferden maksatları, Orhan Bey ile âdi bir çarpışmadan sonra muharebeyi ortada bırakıp avdet etmek değildi. Maksatları İznik'i kurtarmak idi. Başladıkları bu teşebbüsleri ile şayet arkadan düşman tarafından taarruza uğramak korkusu olmasaydı Orhan Bey'i bulunduğu yerde bırakarak İznit'e ve İznik'e doğru giderlerdi; veyahut, dedikleri gibi, mühim zayıfata duçar olmamış olan askerleri ile hiç olmazsa Orhan Bey'e karşı ikinci bir taarruz teşebbüsünde bulunabilirlerdi; veyahut İstanbul'dan Üsküdar'a geçmek için kullanmış oldukları gemileri getirterek Bitinya'nın karşı cihetine geçebilirlerdi ve Orhan Bey'in oraya vürudundan daha evvel İznik'in yardımına gidebilirlerdi. Bu suretle Orhan Bey muhkem ve kendisine müsait olan mahalli terk edip İznik'e doğru kaçmak ve İznik civarında Bizanslılara daha müsait olan bir mahalde harp etmek mecburiyetinde kalacaktı.

Bizanslılar bunlardan hiç birini yapmadılar ve muharebeyi suret-i kat'iyede kazanmış gibi harp meydanını terketttiler. Kantakuzinos, tarih kitabında en ufak teferruata kadar bu muharebe hakkında tafsilât veriyorsa da muharebenin terki hakkındaki mucip sebepleri izah etmiyor ve yalnız kendisinin ve mesai arkadaşlarının hareketlerini haklı göstermeye çalışıyor.

Grigoras ise ne harp meclisinden, ne de bu meclislerin verdiği kararlardan bahsediyor. Bu sebeplerden dolayı Bizans imparatorunun, İstanbul'a avdeti hakkındaki emrinin neden dolayı verildiği keyfiyeti meçhul kalıyor.

Mamafih bu babta mütalea yürütmek iktiza ediyorsa diyebiliriz ki ya Kantakuzinos'un yazıları hilâfına Bizanslılar çok zayıf at vermiş olduklarından dolayı harbi bırakmak mecburiyetinde kaldılar veyahut Osmanlılara karşı yaptıkları iki taarruz ile bunları suret-i kat'iyyede mağlûp etmiş olduklarından dolayı memnunen İstanbul'a avdet etmeye karar verdiler.

Velhasıl bu avdet kararının makul ve mantıkî mucip sebeplere dayanmadığı neticesine varıyoruz. Zira bu harp seferinin hedefi muhasarada bulunan İznik'in kurtarılması idi. Bu maksat hasıl olmadan muharebeden çekilmek, mağlûp olmak demektir.

Bu muharebenin ikinci safhası ric'at eden Bizans askerlerine karşı Osmanlı askerlerinin mutevali taarruzları ile başlıyor. İlk önce taarruza uğrayan Bizans askerlerinden bazı delikanlılar mukavemet ederek karşı taarruzlarda bulunmuşlarsa da sonradan bütün Bizans askerleri karşı taarruza iştirake mecbur oldular. Bu muharebede imparator ayağından bir ok ile hafif surette yaralandı. Kantakuzinos ise az kaldı esir düşüyordu ve yalnız atının telefisi ile kurtuldu. Bundan anlaşılıyor ki her ikisi tehlikelerden uzak kalmayı arzu etmiyorlardı. İşte bu ikinci muharebenin tehlikeli anlarında Sevastopulos'un kumanda ettiği suvari askerleri yararlıklar gösterdiler. Bu muharebede Orhan Bey kendi plânını tatbik etti; yani akıncı suvari askerleri ile hücum ederek Bizans askerlerini târûmar etti ve bunlardan çoğunu itlâf etti.

III. Andronikos bir taraftan İstanbul'a haber göndererek kendi bozgun askerlerini Üsküdar'dan İstanbul tarafına geçirmek için Boğazda gemilerin bulundurulmasını emrediyor, diğer taraftan da tahtından indirdiği büyük babasının dostları İmparatorun ağır yaralanmış ve ölüm halinde bulunmuş olduğunu yayıyorlardı¹⁹. Bu şayi İstanbul'da bir panik tevlid etti. Askerler, İmparatorun bir an evvel İstanbul'a avdetini istiyorlardı. Aynı zamanda, Osmanlı askerleri bütün gece zarfında bozguna uğrayan Bizans askerlerini takip ederek arkalarına ve iki cenahına taarruza devam ediyorlardı. İmparator Andronikos, askerleri arkasında hâdis olan paniği teskin ve ordusunun dağılmaması için sarfettiği gayretin müsmir olmadığını görünce gizlice ve deniz yolu ile İstanbul'a avdet etti.

¹⁹ Kantakuzinos, B. 8, 1, s. 359.

Bizans askerleri, Osmanlıların bu bîaman taarruzlarından kurtulabilmek için o civarda bulunan Filokrini²⁰ ve Nikitiato²¹ ve Dakiviza²² ve Riçio²³ nam muhkem kalelerde sığınmaya mecbur kaldılar.

²⁰ Filokrini kalesi, İzmit körfezi sahilinde bulunan Darıca ile Tuzla karyelerinin arasında ve deniz kıyısındadır. Kalesi de bugüne kadar iyi muhafaza olunuyor. Bu kalenin altında Bizans zamanından kalma Hristos adı ile maruf bir ayazma vardır. Ayazma suyu hem çok hem de tatlıdır. Umumî harpten evvel her sene Ayazmanın yevm-i mahsus olan 6 Ağustos günü Darıca ve Tuzla'nın ve civarda bulunan diğer köylerin hristiyan ahali büyük balıkçı kayıkları ile ve arabalar ile veya yürüyerek gelirler ve Ayazma'yı ziyaret ederler ve akşama kadar burada yemek yiyerek ve köy dansları yaparak eğlenirlerdi. Filokrini ismi iki kelimedden tereküp etmektedir, Filo, =dost, Krini = çeşme demektir. Yani «Dostların çeşmesi»dir. Bir rivayete göre İraklis ve Argonavtlar bu limana uğrayarak bu Ayazma suyundan içmişler ve gemilerine almışlardır. Bundan dolayı «Dostların çeşmesi» adını vermişlerdir. Bir çok tarihçiler ve bilhassa Hammer (Ata tercümesi, cilt 1, s. 128) Filokrini kalesinin Tavşancıda olduğunu yazıyorlarsa da yanlıştır. Ben bizzat bir kaç kerre bu Hristos Ayazma'sının yevm-i mahsusunda yani panayırında buldum ve Filokrini kalesi üzerine çıktım. Gebze ve Darıca Türkleri dahi bu mahalleye Filokrini yerine Filingir adını veriyorlar. Tapu sicil kayıtları da Filingir mevkiini yazarlar.

²¹ Nikitiato = Kantakuzinos (Bonn tabı, cilt 2, s. 360) diyor ki: Orhan Bey'in askerlerinin şiddetli taarruzları üzerine intizamları bozulmuş olan Bizans askerleri hayatlarını kurtarmak için dörde ayrılarak bir kısmı Filokrini kalesine, bir kısmı Nikitiato kalesine, üçüncü kısmı Dakiviza (Gebze) kalesine ve dördüncü kısmı Riçio kalesine sığınmışlardır. Nikitiato kalesi, Filokrini ile Tuzla arasında bugünkü «Çayırova» mevkiinde bulunuyordu. (Neos Pimin, Haziran 1921 nüshasında, s. 346).

²² Dakiviza, bugünkü Gebzedir. Bu kasaba Bitinya kıralları zamanında «Livisa» adını taşıyordu. Milâdın dördüncü asrından sonra Bizanslılar Livisa adını Dakiviza'ya tebdil ettiler. Türklerin işgalinden sonra dahi Gekboza ve avam lisanında Gebze adını almıştır.

Gebze, dahili bir kasaba olduğundan İzmit körfezi sahilinde de aynı ismi taşıyan iskelesi vardı ki, bu iskele mahalli de Dakiviza ismini taşıyordu. Bugün Gebze'nin sahil kısmına Eskihisar namını veriyorlar ki, mevcut olan kalesi Cenevizliler tarafından inşa olunmuştur. Hammer (Ata tercümesi cilt 1, sah. 128) ve Ksenofon Sideridis her ne kadar Eskihisar'ın Nikitation kalesi olduğunu iddia eylemekte iseler de (Rum Edebî Cemiyeti Bülteni cilt 28, s. 63) mucip sebeplerini yazmamış olduklarından ve Bizans muharrirleri, Gebze'nin iskelesinin de aynı ismi taşıdığını yazmakta olduklarından Eskihisar'ın, Gebze'nin iskelesi olduğuna ve aynı ismi taşıdığına şüphe bırakmamaktadır (Kantakuzinos cilt II, s. 360 § Neos pimin [Rumca mecmua] 1921 Haziran nüshası, s. 346 Miliopulos).

²³ To Riçion, bugünkü «Darıca» kalesidir. Darıca ismi Bizanslıların Toriçion

Bizans askerlerinin bu ric'atı Nikiforos Grigoras'a ve bunu takip eden Georgios Francis'e göre bunların külliye mahv ve perişanlıklarını mücip olmuştur. Grigoras diyor ki, Bizans askerlerinin çoğu miktarı az olan kayıklara binmeğe uğraşırken çığnemişler ve denizde boğulmuşlar. Bir kısmı da kaleler üstünden atlarken telef olmuşlardır. Yine Grigoras'a göre, Orhan Bey, Bizans askerlerinin ric'atlarını kesmek ve bunları esir veya telef eylemek maksadı ile İstanbul'a giden bütün yolları tutmuş olduğundan dolayı Bizans askerleri deniz yolu ile kaçmaktan başka çare bulamıyorlardı. Orhan Bey ise ertesi günü takibatına devam ederek Filokrini civarında bunları mahv ve perişan etti. Bu Filokrini muharebesinde maktûl düşen yetmiş dokuz Bizanslı arasında Kantakuzinos'un iki yeğeni, Manuil Tarhanyotis, Nikiforos Kantakuzinos ve Büyük Eteriarhis Eksotrohos vardı. Bilâhare Bizanslıların baki kalan askerleri Filokrini civarında toplanarak Üsküdar'a gitmeye ve oradan İstanbul'a geçmeye muvaffak oldular.

1329 senesinin Haziran ayında²⁴ vuku bulan ve ancak 24 saat devam etmiş bulunan bu Pelekano muharebesi ile Bizanslıların, Türkleri Bitinya'dan kovmak hususundaki gayretleri akm kalmıştır.

Osmanlı tarihinin büyük ve parlak bir sahifesini teşkil eden Pelekano muharebesine Osmanlı tarihçileri maalesef ehemmiyet vermiyerek tarihlerinde ya hiç bir şey yazmadılar veyahut yalnız bir kaç satırla iktifa ettiler ve hattâ bir kısmı Hammer'i takip ederek²⁵ Pelekano'nun Maltepe'de olduğunu yazdılar. Halbuki, yukarıda

isminden muharreftir. Bizanslılardan evvel bu köyün ismine Tararion derlerdi (Atina Metropoliti Meletios). Bugünkü Rumlar ise Rision veya avam lisanında Areçu diyorlar. Kalesi gayet muhkem idi ve bugüne kadar mevcüdiyetini muhafaza eylemektedir. Kale sahilde olmayıp, deniz kenarından ikiyüz metre kadar uzak yüksek bir mahalledir ve kaleden denize kadar yer altından yol vardır. Hisarın yanına Rumlar Katolikos adında bir kilise inşa etmiş olduklarından bu mahale «Katolikos mahallesi» derlerdi. Deniz kenarına da yani iskeleye «mağazalar» adını veriyorlardı ve Darıca'nın eski iskelesi orada idi. Bugünkü iskele yenidir, yani Anadolu Demiryolu inşa olunduktan sonra açılan Gebze şimendüfer istasyonundan denize doğru inen şose yolunun yapılmasından sonra Darıca iskelesi bugünkü mahalle naklolunmuştur. Darıca ehali ziraat ve balıkçılık ile meşguldurlar. Arazisi gayet münbit ve mahsuldardır. En mühim mahsulleri çiroz balıkları, muhtelif nevi üzümler, şaraplar ve zeytinler idi. M Kleonimo ve Hr. Papadopoulos, Bitinika, İst. 1867 s. 39.

²⁴ Kantakuzinos, cilt 1 s. 348.

²⁵ Hammer, Ata tercümesi, cilt 1 s. 125, st. 22.

da yazdığımız gibi, Pelekano'nun Maltepe ile hiç bir alâkası yoktur.

Pelekano'nun hakiki mevkiini tayin etmek için tarihçiler bir çok tetkiklerde bulundular. Bunlardan bir kısmı Tavşancıl'da²⁶ bir kısmı Dil İskelesinde²⁷ ve bir kısmı Darıca'ya yakın bir mahalde²⁸ olduğunu söylüyor²⁹. Türk tarihçilerinden bir kısmı da, İzniği Türklerin muhasarasından kurtarmak için Bizans İmparatoru III. Andronikos'un gönderdiği askerlerin Pile (Yalova) tarafına geçerek İzniğe yakın bir yerde mağlûp olduklarını yazıyor³⁰.

Birçok Osmanlı tarihçileri de bu muharebeden kat'iyen bahsetmiyerek yalnız İzniğin fethin yazmaktadırlar³¹.

Pelekano mevkiinin Darıca ile Eskihisar arasında bulunduğu aşığıdaki deliller ile sabittir :

1. İmparator III. Andronikos, bu seferi Osmanlılar tarafından muhasara edilmiş olan İzniği kurtarmak için yapmış olduğundan İstanbul'dan İzniğe asker sevk etmek için İzmit körfezinin karşılıklı iki sahilinden, İzniğe gitmek için en kısa deniz mesafesini³² hesap etmesi lâzım gelirdi. Bu kısa mesafe Darıca ile Darıca'nın tam karşısında bulunan ve Drepanon (Kapanca) adını taşıyan yarımadaının ucu olduğu cihetle Orhan Beyin, Bizans askerlerinin İzniğe gitmelerini menetmek için Darıca civarında bir mahalde beklemesi pek tabii idi.

2. İmparator Andronikos'un, askerleri ile beraber, Üsküdar'dan hareket ederek iki gün yürüdüktan sonra Orhan Beyin askerleri ile temasa geldiğini bütün tarihler yazıyor. O zamanlarda bir

²⁶ Ebulfaruk tarihi, cilt 1, s. 57.

²⁷ Sideridis, Rum Edebî Cemiyeti bülteni, sene 26, s. 279.

²⁸ Miliopulos, Neos Pimin, İstanbul, sene 1921, cüz 8, s. 495.

²⁹ Hammer, Ata tercümesi, cilt 1, sah. 125, Yorgiadi Arnaki, İlk Osmanlılar 1947, s. 179 § Ahmet Rasin, Osmanlı tarihi, cilt 1, s. 40. § Hayrullah Efendi, Osmanlı Tarihi, cilt 3, s. 61.

³⁰ Nühbet üt-tevarih ve'l-ahbar, cilt 2, sah. 5. § Tacüttevarih, cilt 1, s. 42. § Solakzade Tarihi, s. 20.

³¹ Künhulahbar. Cilt 3, s. 42 § Ali Seydi, Devlet-i Osmaniye Tarihi, s. 51 Ahmet Reşit, Osmanlı Tarihi, sah. 14 § Mehmet Tevfik, Osmanlı Tarihi, s. 40. § Aşıkpaşazâde Tarihi s. 41 § Abdurrahman Şeref, Osmanlı Tarihi, cilt 1 s. 70. § Netayicülvukuat, cilt 1 sah. 7.

³² Ben Kapanca'dan Darıca'ya fırtınalı lodos bir havada büyükçe bir balıkçı kayığı ile ve üç çifte kürekle bir saatte kat'ettim.

ordu bütün levazımı ile yürüyerek günde yirmi beş kilometreden fazla bir mesafe kat'edemediği ve Bizans askerlerinin iki gün yürümüş oldukları malûm olduğundan Orhan Beyin, düşmanlarını beklediği yerin Üsküdar'dan elli kilometre uzak bir mahalde olması iktiza eder. Üsküdar ile Darıca arasındaki mesafenin de elli kilometre olduğu kezalik malûmdur.

3. Orhan Beyin Bizanslılar ile ovalık yerlerde harbetmek istemediğini, sarp ve dağlık olan bir yer intihap etmiş olduğunu tarih kitapları yazmakta olduklarından ve Darıca'nın şark tarafında bulunan Manastır mevkiinin hakikaten deniz sahilinden itibaren arkası dağlık olduğundan bu mahallin kitaplarda gördüğümüz veçhile Orhan Beyin intihap eylediği yer olması icap eder³³.

4. İmparator Aleksios Komninos dahi 1097 senesinde, İzniği Haçlılardan kurtarmak için karargâhını bu mevkide kurmuş idi.

5. Bu muharebede mağlûp olan Bizans askerlerinin, hayatlarını kurtarmak için o civarda bulunan dört kal'aya iltica ettiklerini Bizans müverrihleri yazıyor. Bu kal'alar da, yukarda yazdığımız gibi, Darıca'nın etrafında bulunmaktadır.

Binaenaleyh, Pelekano'nun ne Maltepe'de³⁴ ne Tavşancıl'da ne de Dil İskelesinde olmayıp Darıca ile Eskihisar arasında bulunan ve elyevm harabelerinin eserleri mevcut olan Manastır³⁵ mevkiinde bulunduğu kanaatındayım.

³³ Miliopulos. Rumca Neos Pimin mecmuası, 1921 s. 495.

³⁴ Maltepe'nin, Bizanslılar zamanında ismi Vrias idi (Skarlatos Vizandios, İstanbul, cilt 2, s. 287; Georges Kolman Haritasında).

³⁵ Pelekano'nun meşhur Ayayorgi Manastırı var idi. İşte bugün harabeleri görülen manastır bu manastırdır.

